

Nr 691

Av herr **Antonsson m. fl.**, i anledning av från fullmäktige i riksbanken inkommen framställning angående dispositionen av överskotten från riksbankens rörelse.

(Lika lydande med motion nr 573 i Första kammaren)

Riksbanksfullmäktige har framlagt förslag om en jubileumsdonation vars »framtida avkastning bör användas till att i vidsträcktaste mening, utan begränsningar till vissa ämnesområden eller vissa slag av kostnader (kursiverat här) främja och understödja till Sverige anknuten vetenskaplig forskning, varmed avses antingen i Sverige av svenskar och utlänningar eller i utlandet av svenskar bedriven sådan forskning».

Den årliga avkastningen av denna fond beräknas uppgå till ca 15 miljoner kronor, som alltså skulle komma all forskning i Sverige till godo. Den skall emellertid icke tillföras forskningen förrän år 1968, i samband med riksbankens 300-års jubileum.

Det måste vara synnerligen tveksamt om forskningen skall tillföras medel på detta sätt och det ter sig också tveksamt om bankofullmäktiges resonemang är invändningsfritt, att riksbanken måste låsa fast en del av sina reserver i en donationsfond för att riksbanken därigenom skall erhålla möjligheter att klara marknadsoperationer och sedeltäckning. Dessa problem har varit avgörande för riksbankens förslag; fråga är dock om sådana överväganden skall få vara bestämmande för hur det helt artskilda problemet om hugfästelse av riksbankens jubileum skall ordnas. Det senare måste ju helt enkelt vara en fråga om hur mycket medel staten vill använda för att högtidlighålla detta jubileum.

Skulle omvänt de ekonomiska överväganden vara riktiga, som återfinns i bankofullmäktiges PM, och forskningen endast på detta sätt kunna tillföras dessa medel måste ändå inrättandet av en dylik forskningsfond ses mot en annan, vidare bakgrund än som skett i denna PM, särskilt med hänsyn till de mycket vida direktiv som här getts för användandet av dessa anslag.

En systematisk översyn och analys av forskningens behov och villkor har ej gjorts i Sverige sedan 1955 års universitetsutredning lämnade sitt betänkande. Med hänsyn till svårigheterna att göra någon rättvisande prognos för en verksamhet som forskningsrådets, inskränkte sig universitetsutredningen till att, mot bakgrund av den då utförda översynen, föreslå anslagsutveckling för en treårsperiod som omfattade tiden t. o. m. budgetåret 1961/62. Forskningsrådets anslag har som bekant uppräknats sedan detta förslag framlades, dock ej tillnärmelsevis i den omfattning som ut-

redningen föreslog. Det må i detta sammanhang erinras om att utredningens förslag inte gjordes mera omfattande med motiveringen att ökade forskningsresurser, framför allt på den personella sidan, endast så småningom kan uppbådas. Budgetåret 1958/59 — det år forskningsrådsdelen av universitetsutredningens betänkande framlades — uppgick forskningsrådets årliga reservationsanslag till tillhoppa knappt 20,5 miljoner kronor. Budgetåret 1961/62 hade summan ökat med i runda tal 13 miljoner till ca 33,5 miljoner kronor. Motsvarande siffror för statens kostnader för forsknings- och utvecklingsarbete — med undantag av över statsbudgeten anvisade anslag till undervisningsanstalter — var för budgetåret 1958/59 221,1 miljoner kronor och för budgetåret 1961/62 274,5 miljoner kronor. Av denna ökning faller ca 25 miljoner kronor på försvarets forskningsanstalt (FOA).

Utöver de i vanlig ordning i statsbudgeten redovisade anslagen till forskning tillkommer, genom beslut av 1961 års riksdag, avsättning till Malmfonden, vars syfte är att främja sådant forsknings- och utvecklingsarbete, främst inom naturvetenskap och teknik, som med hänsyn till sin omfattning eller långsiktiga karaktär normalt icke kan anses tillhöra vederbörande statliga forskningsråds verksamhet. Avsättningarna till Malmfonden uppgår under en femårsperiod till 10 miljoner kronor per år. I viss utsträckning kan även Norrlandsfonden beräknas komma att stimulera forskning genom användning av de medel, högst 15 miljoner kronor per år under en femårsperiod, som ställes till dess förfogande för att främja näringslivets framtida utveckling i Norrland, främst i Norrbottens län.

De statliga insatserna via det redan nu förefintliga stora antalet råd och fonder för forskning och dess nyttiggörande är, i jämförelse med statliga insatser för atomforskning och därmed sammanhängande utvecklingsarbeten samt för försvarsforskning, synnerligen blygsamma. Dessa allmänna statliga forskningsanslags otillräcklighet framstår ännu klarare mot bakgrund av att skäl inte synes föreligga för reduktion av de nämnda anslagen för atomforskning eller för militärforskning och därmed sammanhängande utvecklingsarbeten.

Detta belyses ytterligare om man ur de sammanlagda rådsanslagen och ur posten statliga forskningskostnader i övrigt bryter ut kostnader som är hänförliga till svensk eller internationell atomforskning eller till försvarsforskning. Siffrorna, som avser budgetåret 1961/62, blir då för forskningsråden 26,2 miljoner kronor, för övriga statliga forskningskostnader (med undantag av atom- och försvarsforskning) 72,5 miljoner kronor, för de ur dessa övriga kostnader utbrutna utgifter hänförliga till svensk och internationell atomforskning 11,1 miljoner kronor, för de ur dessa poster utbrutna kostnaderna för försvarsforskning 4,7 miljoner kronor, till AB Atomenergi 102 miljoner kronor och till FOA 51,3 miljoner kronor.

Satsandet på atomarbete och försvarsforskning måste innebära ett erkännande av forskningens möjligheter att bemästra komplicerade vetenskapliga och tekniska problemställningar och inom detta område åstadkomma ekonomiskt acceptabla lösningar. Vi vet vidare att atomområdet endast är ett

exempel på en trots allt ganska snäv sektor inom det tekniska fältet där nyskapande erfordras. Andra tekniska sektorer kan komma att för där erforderliga insatser kräva belopp av liknande storleksordning. Ur teknisk synpunkt representerar atomområdet således varken unika möjligheter eller kostnadskrav. Internationellt sett är våra åtaganden här, trots sin absoluta storlek, relativt blygsamma.

Det är bekant att en intensifiering av forskningsinsatserna och deras nyttiggörande äger rum i många länder. Vi vet också att vårt näringsliv är och i stigande utsträckning blir beroende av kunniga forskare och goda forskningsresurser dels för att bemästra de svårigheter marknadsombildningarna medför i form av skärpt konkurrens och dels för att även ta till vara de nya möjligheter, som dessa omdaningar erbjuder.

Vi vet också att vårt samhälle uppvisar ett flertal områden där forskningsinsatser skulle kunna göra stor nytta. Oberoende av den i varje särskilt fall aktuella kostnadsramen är dock behovet av planmässighet i insatserna lika påtagligt som inom atomområdet. I många fall är det just planmässigheten som möjliggör att dugliga grundforskarens resultat kombineras och förs ut i praktisk tillämpning. Som exempel må det här räcka att peka på sådana områden som materielteknisk forskning med sikte på höga temperaturer och tryck, verkstadsteknisk forskning, transportteknisk forskning, bullerforskning, luftföroreningsforskning, vattenföroreningsforskning och forskning för att anpassa maskinens och produktionens verkningssätt efter människans förutsättningar samt insatser för att lösa viktiga problem för utvecklingsländerna.

Att även den forskning skall få väsentligt ökade resurser, som inte främst är motiverad av kortsiktiga ekonomiska faktorer, borde i dagens svenska samhälle vara en självklarhet.

Då forskningsråden i nuvarande bemärkelse på allvar började uppträda i Sverige präglades attityden till dessa kanske av viss tveksamhet. Således hade det första av dessa råd, statens tekniska forskningsråd, från början inte befogenhet att dela ut anslag utan endast rättighet att för Kungl. Maj:t föreslå utdelning ur det för teknisk forskning på riksstaten anvisade reservationsanslaget. Efter hand fick dock rådet självt befogenhet att dela ut anslag under en övre gräns. Denna gräns har efter hand höjts och numera erfordras endast Kungl. Maj:ts godkännande om anslagsbeloppet överstiger denna övre gräns. Ett fåtal år efter inrättandet av tekniska forskningsrådet följde i rask takt tillkomsten av statliga forskningsråd för forskning inom medicin, jordbruk, atomfrågor, naturvetenskap, samhällsvetenskap och humaniora. Deras uppgift nu är utöver anslagsutdelningen till olika forskare att följa utvecklingen inom sina respektive områden samt att även ta egna initiativ.

Under senare år har ytterligare tillkommit olika nya organ, vilka även har forskningsuppgifter, som flyg- och navalmedicinska nämnden, statens råd för trafiksäkerhetsforskning, statens råd för konsumentforskning och statens råd för byggnadsforskning.

Den svenska forskningen finansieras även med medel från USA, från US Air Force och US Navy samt även från andra amerikanska statliga och enskilda forskningsfonder. Härifrån skulle vi erhålla över 10 miljoner årligen, enligt vissa uppgifter omkring 20 miljoner.

Härutöver tillkommer det internationella forskningssamarbetet, där Sverige är deltagande part och vars område måste komma att vidgas i snar framtid. Här skall endast nämnas Europeiskt samarbete inom kärnforskningen, Nordiska institutet för teknisk fysik, Internationella atomenergisamarbetet, vars anslag från Sverige för budgetåret 1962/63 uppgår till 10,74 miljoner kronor. När Esro börjar fungera, beräknas de årliga svenska utgifterna bli omkring 10 miljoner kronor. Enligt de direktiv bankofullmäktige angett skall sådan forskning, när den sker i Sverige resp. utföres utomlands av svenskar, kunna stödjas med medel ur denna jubileumsfond.

Ovanstående — bristfälliga — översikt om forskningens arbetsvillkor och om dess ekonomiska resurser nu har lämnats för att belysa den splittring och den bristande samordning som råder. Nästan varje departement är också indraget i totalbilden. Tillkomsten av den nya jubileumsfonden, som både utgör ett mindre tillskott och ett högst väsentligt tillskott till forskningen, måste inordnas i den totala svenska forskningen. Garantier måste skapas för att dessa medel kommer stora projekt till godo samtidigt som hela tiden en avvägning måste ske mellan jubileumsfondens betydande resurser och statens övriga åtaganden. Samtidigt måste med skärpa understrykas att forskningen ju icke nu utan först 1968 tillföres dessa extra medel. Alla de högaktuella problem som redan nu väntar på sin lösning kan inte genom jubileumsfondens tillkomst få skjutas på framtiden, en framtid på sex år — detta är för forskning en mycket lång tidsperiod!

Forskningen är en så viktig samhällsfaktor och samhällsdanande faktor att dess allmänna villkor och tillväxt inte får bestämmas av improviserade åtgärder. Behovet av forskningsplan är i vårt land lika angeläget som i flertalet andra västeuropeiska länder. Det finns tecken som tyder på att det t. o. m. är större än i många andra länder. Detta framgår bl. a. av en officiell rapport¹ som i juni 1959 avlämnades av ambassadör D. Wilgress som på uppdrag av OEEC:s generalsekreterare diskuterade åtgärder beträffande vetenskapliga och tekniska resurser med regeringsrepresentanter i Västeuropas länder och även hade till uppgift att i samband härmed föreslå åtgärder på det nationella eller internationella planet i syfte att öka dessa tillgängliga resurser.

Efter ett besök i Sverige och sammanträffanden med företrädare för regeringen och med ledande svenska forskare rapporterade ambassadör Wilgress: »Som man kunde vänta beträffande ett så utvecklat land är forskningsverksamheten vittomfattande, men inte klart avgränsad, och insatserna för samordning är små. Detta är anmärkningsvärt i ett land som i andra avseenden har en utpräglad fallenhet för organisation. Systemet eller bristen på system

¹ (OEEC: Co-operation in the field of scientific and technical research report of Mr Wilgress. Paris C (59) 165 Annex).

fungerar sannolikt därför att Sverige är ett litet land och därför att de som är verksamma inom olika forskningsgrenar kan hålla samband med varandra genom informella kontakter.»

Ambassadör Wilgress framhåller på annat ställe i sin rapport: »På grund av den stora decentralisationen är det inte lätt att ge en översikt över forskningsverksamheterna i Sverige.»

Kapitlet om Sverige avslutas med följande rader: »Man lämnar Sverige full av beundran för vad man sett men med en känsla av, att mera borde göras för vetenskaplig forskning än vad som är fallet för närvarande. Man skulle önska att konturerna av en samlad nationell forskningspolitik växer fram.»

Inom OECD har som bekant forskningsfrågorna och deras betydelse för den ekonomiska expansionen alltmera betonats, och beslut föreligger att medlemsländernas problem och åtgärder på samma sätt som inom andra områden kritiskt skall granskas genom en årlig analys av varje lands situation.

Problemen har beaktats i en rad andra ledande länder och olika samarbetsorgan av olika karaktär har tillskapats. Det vore synnerligen önskvärt om riksbankens donation kunde ge upphov till motsvarande översyn här i landet; en översyn som ter sig absolut nödvändig om dessa medel på rätt sätt skall kunna inordnas i det övriga forskningsstödet. Mot bakgrunden av detta kan den av bankofullmäktige föreslagna kommittén av riksdagsmän med statsministern som ordförande icke vara ett lämpligt organ att handlägga den särproblematik som tillkomsten av fonden skapar.

Den översikt om forskningens villkor, dess splittring på ett oerhört stort antal olika enheter — forskningsråd, fonder m. m. — dess olika finansieringsformer genom statliga anslag, olika donationsmedel, utländskt stöd m. m. anger klart att en helt annan samordning måste ske samt att en långtidsplanering måste ske. Det ter sig trots allt osäkert om en fond av den typ riksbanken föreslagit verkligen kan samordnas med det övriga forskningsstödet och komma att ingå som ett naturligt led i de organ som måste finnas.

Vi ställer oss därför tveksamma och anser det riktigare om dessa medel inlevereras till statsverket för att där utgöra en särskild statlig forskningsfond. Detta ter sig riktigare även ur den synpunkten att forskningen då redan från nästa budgetår kan erhålla detta väsentliga tillskott, samt att därigenom en bättre samordning och en bättre prioritetsbedömning kan ske.

Stannar riksdagen inför att acceptera denna fond, vill vi föreslå att en utredning tillsättes vars direktiv får den av oss ovan förordade totala omfattningen. Den bör tillsättas på sedvanligt parlamentariskt sätt och i densamma bör ingå representanter för forskning och även för näringsliv, eftersom en stor del av forskning och framför allt den för samhället viktiga tillämpningen av forskningen tillgodoses härifrån. En sådan utredning är lika viktig även om en statlig fond enligt vårt förslag inrättas. Den bör alltså tillsättas under alla förhållanden.

Under hänvisning till ovanstående hemställer vi

- 1) att riksdagen måtte avslå bankofullmäktiges förslag om jubileumsfond under bankens förvaltning;
- 2) att riksdagen måtte besluta att riksbanken till statsverket skall inleverera dessa vinstmedel om 250 miljoner samt att desamma skall avsättas för en särskild Statlig Forskningsfond;
- 3) samt att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om att en parlamentarisk kommitté med ovan angiven sammansättning måtte tillsättas i stället för den av bankofullmäktige föreslagna riksdagens särskilda kommitté.

Stockholm den 13 mars 1962

Elisabet Sjövall

Tage Magnusson
i Borås

Johannes Antonsson

Elias Jönsson
i Ingemarsgården